

STRATEGIJA UPRAVLJANJA BANKARSKIM SISTEMIMA U ZEMLJAMA CENTRALNE I ISTOČNE EVROPE U USLOVIMA GLOBALIZACIJE

Nenad Vunjak

Visoka škola modernog biznisa, Beograd, Srbija
vunjkn@gmail.com

Miloš Dragosavac

Visoka škola modernog biznisa, Beograd, Srbija
milos.dragosavac@mbs.edu.rs

Milan Radaković

Fakultet za sport Univerziteta Union, Beograd, Srbija
radakovic.milan@yahoo.com

Članak je izlagan na VIII Internacionalnom naučnom skupu „EkonBiz: Upravljanje promjenama u uslovima globalizacije“, Bijeljina 18. i 19. jun 2020. godine

Apstrakt: *Finansijska kriza je negativno uticala na sve zemlje sveta u uslovima globalizacije sa različitim intezitetom, bez razlike da li se radi o višem ili nižem nivou razvijenosti i različitim privrednim strukturama. U uslovima globalizacije u zemljama u tranziciji izvršena je reforma bankarskog sistema i na taj način je započeto stvaranje novog finansijskog tržišta. Međunarodni monetarni fond uzeo je aktivno učešće u procesu tranzicije zemalja istočne Evrope pružanjem saveta i odobravanjem finansijskih aranžmana. Razvijene zemlje sveta su radi prevazilaženja svetske finansijske krize primenile mere nestandardne monetarne politike. Zemlje centralne i istočne Evrope su u određenom delu pored opšteg korporativnog identiteta (naziv banke, skraćenog imena, zaštitnog znaka i slogana banke) primenjivale i kvalitativna obeležja korporativnog identiteta (imidž, reputacije i gudvila) banke. Ulaskom u 21. vek banke razvijenih zemalja sve više stavljaju naglasak na korporativnu kulturu i stil poslovanja banke. U praksi banaka najčešće su prisutne sledeće performanse: finansijske, marketing, menadžment performanse, performanse zaposlenih, poslovne filozofije, ugleda, reputacije i imidža banke. Analiza performansi banaka obuhvatila je 13 zemalja centralne i istočne Evrope podeljenih u tri grupe. Analizirane su performanse u vremenskom periodu od 2008-2018. godine koje se odnose na: učešće ukupne aktive u BDP-u, učešće ukupnih kredita u BDP-u, učešće ukupnog depozita u BDP-u i nivo adekvatnosti*

kapitala zemalja centralne i istočne Evrope. Analiza pokazuje da su dominantne banke zemalja centralne Evrope, a da se njima u određenim performansama približavaju banke zemalja istočne Evrope (članice Evropske Unije i zapadnog Balkana).

Ključne riječi: *globalizacija, finansijska kriza, performanse banaka, bankarska aktiva, krediti, depozit, adekvatnost kapitala.*

UVOD

Svetska ekonomsko-finansijska kriza nastala je iz fiktivnih finansijskih transakcija i transakcija sa razvijenim i nerazvijenim zemljama u svetu. Finansijska kriza koja se pojavila u SAD-e inicirana je kolapsom tržišta nekretnina koja je prenetu efektom “zaraze” na celi svet, a zatim na realni sektor razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Finansijska kriza je pogodila sve zemlje sveta u uslovima globalizacije sa različitim jačinom i intezitetom bez razlike da li se radilo o višem ili nižem nivou razvijenosti i različitim privrednim strukturama. Finansijska kriza je u uslovima globalizacije negativno delovala na sve društvene slojeve i izazvala smanjenje svih makroekonomskih agregata i indikatora u svim zemljama sveta. Razvijenije zemlje su spašavale svoje banke ulazeći u velike budžetske deficite, dok su zemlje u razvoju premašile sve granice budžetskog deficita i ulazile u krizu spoljnog javnog duga i ukupne zaduženosti. Zemlje

centralne Evrope uspele su većim delom odupreti se finansijskoj krizi korišćenjem budžetskog deficita, dok su zemlje istočne Evrope (posebno zemlje zapadnog Balkana) tražile izlaz u monetarnoj i fiskalnoj politici, čije mere su još uvek nedovoljne za generisanje rasta i pokretanje privredne aktivnosti.

Strukturalnim promenama i reformama u privredi i bankarskim sistema jednim delom je ublažena finansijska kriza. Međutim, bankarske sisteme i dalje karakteriše nedovoljna kreditna aktivnost, niska profitabilnost i rast problematičnih (NPL) kredita. Bankarski sistemi su se više okrenuli ka smanjenju rizika i povećanju kapitala, saglasno Bazelskim standardima, zbog manje potražnje za kreditnim sredstvima od strane privrede i stanovništva, jer je još uvek prisutna njihova velika zaduženost.

Udeo nekvalitetne aktive u ukupnim kreditima je i dalje visoka. Posebno je zabrinjavajuće visok nivo učešća nekvalitetne aktive klasifikovane u kategorijama D i E (teško naplativih i nenaplativih potraživanja). Banke su u takvim uslovima bile prinuđene da sprovode strogu kreditnu politiku i mere oko reprogramiranja plasiranih kreditnih sredstava, kako bi se amortizovali potencijalni makroekonomski udari na zemlje istočne Evrope (zapadnog Balkana). Zbog smanjene kreditne aktivnosti Evropska centralna banka je preduzela mere smanjenja kamatnih stopa. U zavisnosti kako su se finansijski konsolidovali značajni spoljnotrgovinski partneri zemalja u razvoju, isto je direktno uticalo i na njihov oporavak od udara svetske finansijske krize. Zemlje istočne Evrope u posmatranom periodu od 2008 do 2018. godine zabeležile su pad ekonomske aktivnosti (sa negativnom stopom privrednog rasta), zbog smanjenja izvoza, povećanja uvoza, smanjenja direktnih stranih investicija, smanjenja domaće tražnje i prisustva prirodnih nepogoda (velikih poplava i sl.).

Privredni oporavak je prisutan sa blagim tempom od 2015 do 2019. godine poboljšanjem kreditnog rejtinga dotičnih zemalja. Zbog niskih kamatnih stopa banke su bile destimulisane da drže svoje depozite kod Evropske centralne banke i krenule su u odobravanje kredita stanovništvu, a delom i privrednom sektoru. Činjenica je da nakon smanjenja kamatnih stopa likvidnost nije više bila problem u Evrozoni, već slab kreditni rast koji je potiskivao slabu agrarnu tražnju. Kupovinom „pokrivenih“ obveznica i kupovinom hartija od vrednosti „pokrivenih“ imovinom uvedena je investiciona aktivnost u bankarskim sistemima zemalja centralne i istočne Evrope. Rast BDP-a i direktnih stranih investicija, povećanog izvoza uticao je u zemljama centralne Evrope na zemlje

istočne Evrope, posebno one koje nisu članice Evropske unije. U uslovima globalizacije i prisustva svetske finansijske krize izlaz se tražio u restrukturiranju bankarskih sistema razvijenih zemalja i zemalja u razvoju (tranziciji).

1. UTICAJ GLOBALIZACIJE I FINANSIJSKE KRIZE NA RESTRUKTURIRANJE BANAKA U ZEMLJAMA CENTRALNE I ISTOČNE EVROPE

Svetska finansijska kriza u uslovima globalizacije donela je zemljama u tranziciji veliki pad proizvodnje, smanjenu dobit i pokazala je da su privrede ovih zemalja još uvek lako „ranjive“ i prilično nestabilne. Sa pojavom finansijske krize većina ekonomista je zemljama u tranziciji predvidela kratkotrajnu recesiju. Na početku primene mera iz tranzicionog programa dotične zemlje su pokazivale veliki pad BDP-a, pad nivoa investicija, smanjenje industrijske proizvodnje, smanjenje realnih zarada, rast inflacije, nezaposlenost i siromaštvo. Uspeh u sprovođenju tranzicije i zadovoljavajuće makroekonomske rezultate stvorile su zemlje centralne Evrope: Češka, Poljska, Slovačka, Slovenija i Mađarska. U tim zemljama privatni sektor je bio glavni generator rasta BDP-a i uspostavljena je adekvatna institucionalna infrastruktura. Manje su bile uspešne zemlje istočne Evrope (posebno zemlje zapadnog Balkana) koje nakon više od dve decenije od početka tranzicije nisu upotpunosti dostigle navedene tržišne kriterijume, tako da su u većem delu izostali makroekonomski rezultati.

Paralelno sa tranzicijom u uslovima globalizacije izvršena je reforma bankarskog sistema, a na taj način je započeto stvaranje novog finansijskog tržišta. U globalnim uslovima privređivanja otvorile su se dileme, kako transformisati bankarske sisteme u zemljama centralne i istočne Evrope. Prva dilema je išla u pravcu zalaganja za kvalitetno nova bankarska rešenja, pri čemu bi se banke koje ne mogu da pokriju svoje gubitke iz svog kapitala smatrale nesolventnim uz primenu stečajnog postupka. Druga dilema se odnosila na statusne promene banaka prelaskom u akcionarska društva, gde bi preduzeća iz realnog sektora postala suvlasnici banaka, tako da se pojavilo beneficirano kreditiranje.

Koncentracija kredita nije imala svoju poslovnu aktivnost, jer je bila reč o kreditiranju preduzeća koja su imala u bankama velike udele u obliku akcija. Uloga banaka u procesu globalizacije bila je svedena na kreditiranje svojih klijenata ukoliko se isti našu u teškoj finansijskoj situaciji. U takvim uslovima poslovanja banke, kod zemalja u tranziciji, nisu vodile računa o osnovnim

bankarskim principima (likvidnosti, solventnosti, sigurnosti i profitabilnosti) već su delile finansijsku sudbinu svojih klijenata. S obzirom da banke nisu imale za cilj maksimiziranje dobiti, već su bile finansijski servisi svojih klijenata, sve više su opterećene nenaplativim potraživanjima, lošom procenom rizika, zanemarivanjem troškova poslovanja, podložne uticajima klijenata sa velikim vlasničkim udelima.

Za deo zemalja istočne Evrope (zapadnog Balkana) može se reći da su u poslednje dve decenije doživele ekonomsku transformaciju u uslovima globalizacije prvenstveno reformama u privredi, otvaranjem globalne trgovinske razmene, povećanjem izvoza, stranih direktnih investicija, povećanja privatnog sektora, rastu BDP-a i transformaciji bankarskih sistema prihvatanjem stranog kapitala. Investicije u bankarske sisteme zemalja u tranziciji omogućile su rast depozita (avista i oročenih) i povećanu kreditnu aktivnost usmerenu ka privredi i stanovništvu. Dolaskom stranih banaka uneti su novi principi poslovanja i primena međunarodnih standarda finansijskog poslovanja. Strane banke unele su sigurnost poslovanja posebno za klijente iz inostranstva.

U uslovima globalizacije Međunarodni monetarni fond je od samog početka bio angažovan u procesu ekonomske tranzicije zemalja zapadnog Balkana. Pored pružanja saveta, ponuđeni su i finansijski aranžmani u skoro svim zemljama u tranziciji. Finansijski aranžmani su imali zadatak da očuvaju makroekonomsku stabilnost zemalja u tranziciji. Isto tako, Međunarodni monetarni fond pružao je obuke kadrova i tehničku pomoć zemljama u tranziciji (zemljama zapadnog Balkana). Na taj način su zemlje posmatranog regiona podigle na viši nivo investicije za kreiranje ekonomske politike, donele nove zakone, uredile oblast monetarne i fiskalne politike i uspostavile veću kontrolu nad radom banaka. Bez obzira na rast dohotka po glavi stanovnika ostvareni rezultati se još uvek ne mogu smatrati apsolutno zadovoljavajućim. Činjenica je, da je još uvek u zemljama u tranziciji prisutna hronična nedovoljna iskorišćenost ljudskih resursa (niska zaposlenost posebno među ženskim polom i mladim kadrovima). Prema projektovanim stopama privrednog rasta ekonomije zemalja zapadnog Balkana će do 2030. godine ostvariti mali deo razlike u odnosu na nivo dohotka po glavi stanovnika u naprednim ekonomijama Evropske unije. Napred navedeno ukazuje da je neophodno u zemljama zapadnog Balkana realizovati sistem fiskalne konsolidacije i smanjiti javni dug u odnosu na visinu BDP-a.

Otvorena pitanja koja su prisutna u drugoj deceniji 21-og veka odnose se na visok nivo

problematicnih kredita (NPL) i njegov rast nakon pojave svetske finansijske krize. Bez obzira da su finansijski rizici većim delom ublaženi zadovoljavajućim nivoom kapitala i rezervisanjima u bankama, problematični krediti su nastavili negativno da utiču na kreditni rast i profitabilnost banaka. Da bi se eliminisalo ovo otvoreno pitanje, neophodno je sprovesti aktivnosti u pravcu: bolje realizacije sredstava obezbeđenja (hipoteka, cediranih potraživanja), unapređenja mera održavanja profitabilnog poslovanja, vanskodskog restrukturiranja i efikasnijeg sudskog odlučivanja. S obzirom da su u određenom delu zapadnog Balkana prisutne birokratske procedure, koje usporavaju privrednu delatnost, korporativno upravljanje kao savremeni i efikasni oblik odlučivanja na nivou je projektovanog zadatka koga treba u narednom periodu realizovati.

Radi prevazilaženja svetske finansijske krize razvijene zemlje sveta primenile su mere nestandardne monetarne politike koje su u početku primene imale pozitivan efekat (videlo sa na primerima američkih investicionih banaka). U poslednje vreme sve veći broj ekonomista zastupa tezu, da se mere nestandardne monetarne politike treba da povuku nakon ublažavanja delovanja krize. S obzirom da su dotične mere izazvale previsoku likvidnost i niske kamatne stope banaka, njihov dalji nastavak može izazvati finansijsku nestabilnost, buduće probleme oko rasta inflacije i moralni hazard. Ukidanjem nestandardne monetarne politike izazvala bi se relativna ekspanzija bilansa centralnih banaka. To znači da bi centralne banke bile neutralne na finansijskom tržištu, pri čemu bi kamatne stope bile instrument monetarne politike.

S obzirom da su centralne banke mnogo efikasnije u kontrolisanju kretanja inflacije nego u postizanju privrednog rasta, neophodno je da nacionalne centralne banke postignu sporazum o zajedničkim komunikacionim strategijama i koordinisanim aktivnostima u vezi vođenja monetarne politike u zemljama Evropske Unije (isto se odnosi i na centralne banke zemalja zapadnog Balkana). Činjenica je da uspešnost poslovanja banaka zavisi od makro i mikro ekonomskih faktora koji su usmereni na kvalitet aktive banke. Kvalitet aktive banke iskazuje se rastom adekvatnosti kapitala koji predstavlja snagu svake banke da se suprostavi problematičnim kreditnim plasmanima. Banke su u obavezi da definišu adekvatnu strukturu plasmana u kreditnom porfoliju, da obezbede prednosti u odnosu na konkurenciju dobrim pozicioniranjem na finansijskom tržištu kako bi obezbedile profit za dalji rast banke i rezervacije za nepredvidive rizike. Posebno mesto u zemljama centralne i istočne Evrope (posebno zemalja zapadnog Balkana) uvođenje poslovne politike banaka

pripada kreditnoj funkciji, s obzirom da su krediti najviše prisutni u poslovanju banaka.

2. KORPORATIVNE PERFORMANSE BANAKA U ZEMLJAMA CENTRALNE I ISTOČNE EVROPE U USLOVIMA GLOBALIZACIJE

Za bankarske sisteme zemalja centralne Evrope u uslovima globalizacije karakteristično je da su većim delom primenjivale oblik korporativnog upravljanja. Treba istaći da je u bankarskoj teoriji poznata činjenica da se korporativno upravljanje kao oblik upravljanja u bankama pojavljuje u uslovima nestabilnog finansijskog tržišta, zatim većeg prisustva konkurencije i pojave rizika u poslovanju. Upravo u uslovima globalizacije prisutna je povećana orijentacija banaka ka tržišnim uslovima privređivanja, što je uticalo na redefinisane tradicionalnog pristupa upravljanju, načelima i principima bankarskog poslovanja. Sve više je dolazio do izražaja kvalitet upravljanja bankama sa posebnim uticajem na upravljanje bankarskim rizicima (kreditnim, kamatnim, valutnim, tržišnim, finansijskim i operativnim). U zemljama centralne i istočne Evrope korporativno upravljanje u bankama se definiše kao način upravljanja sa poslovanjem banaka koji obuhvata upravljanje sa aktivom, pasivom, prihodima, rashodima i kapitalom banke. Primeri poslovanja banaka u uslovima globalizacije pokazuju da je prisutno neefikasno upravljanje sa bankom, ukoliko se nedefiniše nivo izloženosti prema rizicima, nivo organizacije banke i nivo ponašanja menadžmenta banke prema međunarodnim bankarskim standardima i međunarodnoj bankarskoj regulativi.

Veći broj banaka, posebno u zemljama centralne Evrope, prihvatio je činjenicu da korporativno upravljanje performansama banaka predstavlja opredelenje ka njihovoj manjoj ili većoj tržišnoj vrednosti. Svako merenje korporativnih performansi banaka stvara mogućnost menadžmenta u bankama (u zemljama centralne i istočne Evrope) da uspostave aktivan odnos u upravljačkom procesu radi ostvarivanja što povoljnijih tržišnih performansi. Primeri iz prakse analiziranih bankarskih sistema pružaju različite rezultate, odnosno performanse. U bankarskoj teoriji i praksi poznata je činjenica da se glavna obeležja opšteg korporativnog identiteta banaka odnose na: a) pun naziv banke, b) skraćeno ime banke, c) zaštitni znak banke, d) slogan banke (Vunjak, Radović, Vitomir, i Štrbo, 2019, str. 235).

Za banke u zemljama centralne i istočne Evrope je karakteristično da imaju obeležja opšteg korporativnog identiteta. Činjenica je da svaka banka ima svoje puno ime, sedište i adresu. Veći broj banaka ima i skraćeno ime kao bliže obeležje

suštine njenog poslovanja. Obično se pri poslovnoj registraciji banke u registar privrednih institucija pored punog imena registruje i skraćeno ime banke. Dotične banke se često sa skraćenim imenom pojavljuju u poslovnim komunikacijama sa poslovnim partnerima na finansijskom tržištu. Za banke je od posebne važnosti zaštitni znak koji služi za prepoznavanje banke i „na prvi pogled“. Zaštitni znak svake banke treba da je dobro dizajniran i da „na prvi pogled“ simbolizuje dotičnu banku. Napred navedeno je karakteristično i za banke centralne i istočne Evrope. Za slogan banke je karakteristično da predstavlja prihvaćenu i usvojenu poslovnu izreku koja pokazuje glavni karakter svake banke u njenom poslovanju sa klijentima.

Pored navedenih opštih elemenata korporativnog identiteta banaka, sve više su na finansijskom tržištu zemalja centralne i istočne Evrope prisutna kvalitativna obeležja korporativnog identiteta, koja se odnose na: a) imidž banke, b) reputaciju banke, c) gudvil (good will) banke (Hunter & Zenaff, 2005, str. 35-36). Kvalitativna obeležja korporativnog identiteta se odnose na svakodnevno poslovanje banke, te su iz tih razloga različito zastupljena po bankarskim sistemima zemalja centralne i istočne Evrope. Dosadašnje analize korporativnog identiteta pokazuju da je isti u većoj meri prisutan u razvijenim zemljama centralne Evrope. Za korporativni identitet je karakteristično, da je promenljiv i da zavisi od opredeljenja korisnika bankarskih usluga. Korporativni identitet se ne ostvaruje u potpunosti već traje i može biti sve bolji. Imidž banke treba da predstavlja „sliku“ koju i budući klijenti imaju o banci. Činjenica je da svaka banka želi da stvori sopstveni imidž u „očima“ korisnika svojih proizvoda i usluga. Preko dobrog imidža menadžment banke „vezuje“ klijente za proizvode i usluge svoje banke. S obzirom da dobar imidž utiče na povećan broj klijenata banke, istovremeno utiče i na njeno stabilnije poslovanje i veće ostvarivanje dobiti. Banke koje imaju dobar imidž i reputaciju stvaraju mogućnost gudvila (good will) kao neopipljive vrednosti banke na finansijskom tržištu.

Izgradnja dobrog imidža i reputacije banke zavisi od: a) poslovne filozofije banke b) poslovne politike banke i c) poslovne kulture banke. Upravo ovakav imidž i reputacija utiču na kvalitet odnosa na finansijskom tržištu, dugoročnu stabilnost sa klijentima i kontinuelno povećanje obima prodaje proizvoda i usluga dotične banke. Za banke zemalja centralne i istočne Evrope je karakteristično da se međusobno razlikuju po imidžu, reputaciji i gudvilu, kao i po nastupima na finansijskom tržištu. Posebno je izražajna razlika u komunikaciji sa okruženjem i klijentima banke.

Tako je kod banaka centralne Evrope na visokom nivou imidž, reputacija i gudvil u prvom redu u bankama: Češke, Slovačke, Poljske i Mađarske. Korporativni identitet banaka na srednjem nivou razvoja je kod zemalja: Slovenije, Hrvatske, Rumunije, Bugarske i Srbije. Korporativni identitet banaka na nižem nivou je kod zemalja: Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija i Albanija.

Ulaskom u 21. vek banke iz razvijenih zemalja sve više stavljaju naglasak na korporativnu kulturu i stil poslovanja. Za svaku banku je karakteristično da treba kao samostalni finansijski entitet da razvija performanse po kojima će biti prepoznatljiva među drugim bankama na finansijskom tržištu. Skup performansi se naziva korporativnom kulturom banke. U bankarskoj teoriji i praksi se smatra da je koncept korporativne kulture banaka vrlo važan jer omogućava korisno razmišljanje menadžmenta banke o pojedinim poslovnim aktivnostima i njihovoj opravdanosti.

Stil poslovanja banke (kao performansi banke) odnosi se na ponašanje menadžmenta banke u odnosu na poslovno okruženje dotične banke (u prvom redu klijenata banke). Primeri iz dosadašnje prakse banaka iz razvijenih zemalja pokazuju da je prisutna jaka veza između stila poslovanja, poslovne kulture i organizacione strukture banke. Nivo razvijenosti korporativne kulture i stila poslovanja banke u zemljama u tranziciji, adekvatan je nivou izlaska dotičnih zemalja iz procesa tranzicije. To znači, da banke u većem delu istočne Evrope (zemalja zapadnog Balkana) još uvek nisu u celini ovladale korporativnom kulturom i savremenim profitabilnim stilom poslovanja.

Ukoliko se performanse banaka posmatraju kao konkurentski odnos jedne banke prema grupi drugih banaka, tada performanse mogu biti u obliku: a) vrhunskih, b) srednjih, c) niskih performansi (Vunjak, Radaković, Dragosavac, i Antonijević, 2020, str.28). Vrhunske performanse banaka predstavljaju pokazatelje najvećeg stepena uspešnosti u poslovanju banke (likvidnost, solventnost, sigurnost, profitabilnost). Srednje performanse banaka predstavljaju pokazatelje koji se kreću oko prosečnog nivoa pokazatelja određene grupe banaka. Niske performanse banaka imaju pokazatelje čija je tendencija smanjenje od prosečnih ka minimalnim pokazateljima. Performanse banaka koje se iskazuju radi njihovog poređenja sa performansama drugih banaka odnose se na: a) finansijske performanse, b) marketing performanse, c) menadžment performanse, d) performanse poslovne kulture i stila poslovanja, g) performanse poslovnog ugleda i reputacije, h) performanse imidža banke, i) performanse gudvila banke (Vunjak, Čurčić, i Kovačević, 2013, str.16)

Glavne karakteristike banaka sa visokim performansama odnose se na:

a) maksimiranje profita (preko kredita sa visokim kamatam, prihoda od hartija od vrednosti oslobođenih poreza, održavanje fleksibilnosti u strukturi aktive i brzog reagovanja na promene kamatnih stopa),

b) kontrolu troškova (preko manjih ulaganja u fiksnu aktivu i manjih izdataka efikasnijim korišćenjem manjeg broja zaposlenih),

c) kontinuelno dobar menadžment (preko manjeg broja faktora koji se mogu kontrolisati, efikasnijeg upravljanja agregatima i resursima banke) (Čurčić, 2003, str.98-103).

Banke sa visokim performansama imaju prednost nad bankama sa srednjim i niskim performansama. Prednosti se odnose na sledeće činjenice: a) ostvarenu korporativnu kulturu, b) veliko učešće vrednosti, c) pozitivne performanse kao vrednosti, d) korisnički usmerenu orijentaciju, e) želju za investicijama u nove bankarske proizvode i usluge, f) snažno i konzistentno liderstvo, g) spremnost angažovanja najboljih kadrova, h) investiranje u edukaciju i razvoj karijere kadrova, i) razvijen upravljačko informacioni sistem, j) čvrst i stabilan kreditni proces (Brown, 2000, str. 38-45).

3. ANALIZA ODABRANIH PERFORMANSI BANKARSKIH SISTEMA ZEMALJA CENTRALNE I ISTOČNE EVROPE

Banke predstavljaju najznačajniju finansijsku instituciju koja ima glavnu ulogu u razvoju ekonomije jedne zemlje. Karakteristično je da se učešće banaka na svetskom finansijskom tržištu (a to se odnosi i na zemlje centralne i istočne Evrope) smanjuje iz godine u godinu usled pojave novih i razvoja već postojećih finansijskih institucija, pri čemu se posebno izdvajaju lizing kompanije, osiguravajuće kompanije, investicioni i penzion fondovi. Smanjenje tržišnog učešća banaka i smanjenje ostvarenog profita posledica su povećane konkurencije finansijskih institucija na finansijskom tržištu. Upravo zbog toga su prisutni slučajevi da banke pored bankarskih poslova obavljaju i poslove lizing usluga, osiguranja, berzanskog posredovanja, poslove investicionih i penzionih fondova.

Najznačajnija uloga banaka u poslovanju odnosi se na posredovanje i preuzimanje rizika (kreditnog, kamatnog, valutnog, finansijskog, tržišnog i sl.). Za bankarsko tržište centralne i istočne Evrope je u poređenju sa Evropskom Unijom karakteristično da je relativno slabo i nedovoljno razvijeno. Vodeće bankarske grupe zapadne Evrope su u poslednjih 10-ak godina u centralnoj i istočnoj Evropi doživele ekspanziju što se i može videti iz

veličine bankarske aktive i kapitala koji se nalaze u vlasništvu stranih banaka. Činjenica je, da je trenutno preko 70% bankarskog tržišta istočne Evrope pod nadzorom stranih banaka iz zapadne Evrope. Sa pojavom svetske finansijske krize i recesije smanjena je finansijska aktivnost zapadno evropskih banaka u regionu centralne i istočne Evrope.

Ovakav trend je i danas prisutan jer je smanjen broj domaćih aktivnih banaka koje su mogle biti preuzete od strane zapadno evropskih banaka. Na taj način je ukupan ekonomski rast usporen, dok je u domaćem finansijskom sistemu prisutan fluktuirajući deficit likvidnih sredstava (Dragosavac, 2017, str.120)

U analizi koja sledi obuhvaćeno je 13 zemalja centralne i istočne Evrope koje su podeljene u 3 grupe. Prvu grupu čine zemlje koje su duži vremenski period članice Evropske unije (Slovenija (SVN), Slovačka (SVK), Češka (CZE), Poljska (POL) i Mađarska (HUN)). Drugu grupu

čine zemlje istočne Evrope koje su među poslednjima primljene u Evropsku Uniju (Bugarska (BGR), Rumunija (ROU), Hrvatska (HRV)). Treću grupu čine zemlje istočne Evrope (tzv. zapadnog Balkana) koje se nalaze u procesu tranzicije i koje ulažu napore da bi pristupile članstvu u Evropskoj Uniji (Srbija (SRB), Bosna i Hercegovina (BIH), Crna Gora (MNE), Makedonija (MKD) i Albanija (ALB)).

Za treću grupu zemalja je karakteristično da imaju najniži nivo ekonomskog i privrednog razvoja, sa visokim bankarskim kamatama na odobrene kredite i prisutnoj promenljivoj političkoj stabilnosti.

U okviru analize, posebno će se posmatrati u periodu od 2008 do 2018. godine: a) učešće ukupne aktive u BDP-u, b) učešće ukupnih kredita u BDP-u, c) učešće ukupnog depozita u BDP-u, d) nivo adekvatnosti kapitala za zemlje regiona centralne i istočne Evrope.

Tabela1. Učešće ukupne aktive u BDP-u za analizirane grupe zemalja centralne i istočne Evrope u periodu od 2008-2018. godine (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
GRUPA 1											
SVN	131.6	128.5	130.0	126.4	125.5	112.2	100.4	92.9	85.0	97.2	94.3
SVK	97.4	84.1	83.0	80.9	81.7	82.6	83.4	86.5	88.1	91.4	90.2
CZE	108.0	112.2	114.3	120.7	124.2	135.2	126.3	124.0	127.9	137.1	130.6
POL	72.0	83.7	81.8	85.0	84.6	86.2	88.8	89.0	92.4	91.7	89.6
HUN	118.6	133.1	126.9	126.0	112.1	107.7	100.4	96.1	97.0	96.9	94.2
GRUPA 2											
HRV	107.5	115.1	120.9	123.9	121.8	120.8	122.7	120.2	115.5	125.1	125.6
BGR	104.2	103.7	104.6	102.0	105.5	106.8	103.6	98.8	99.4	98.1	100.6
ROU	66.0	72.7	73.6	70.5	69.0	64.7	60.6	58.7	56.3	49.8	49.1
GRUPA 3											
SRB	64.7	84.1	92.8	88.1	93.8	83.2	85.0	85.4	83.4	72.7	74.2
BIH	85.2	86.8	85.5	85.3	87.0	89.1	92.4	87.5	87.8	90.6	94.4
MNE	106.7	100.8	95.0	87.8	90.6	87.0	89.6	88.7	89.1	66.4	80.1
MKD	56.9	51.6	62.0	67.9	67.4	76.9	74.8	75.4	74.6	66.4	64.6
ALB	76.6	76.6	76.8	81.8	85.6	87.6	91.5	91.2	93.7	83.8	78.2

Izvor: Izveštaji centralnih banaka, poslovnih banaka i međunarodnih institucija u periodu od 2008-2018. godine

Nakon svetske finansijske krize i fluktuirajućih kretanja aktive banaka, zemlje centralne Evrope su od 2013. godine nastavile ekonomski rast, da bi 2016. godine ostvarile rast BDP-a od 3% koji prevazilazi rast Evropske Unije od 1,5%. Prezentirana tabela pokazuje da su veliko učešće aktive banaka u BDP-u imale: Češka, Hrvatska, Bugarska, Mađarska, Bosna i Hercegovina, Slovačka i Poljska. Srbija je zadržala prosečan nivo učešća aktive banaka u BDP-u. Prezentirani

podaci pokazuju uticaj bankarskog sektora na privredni rast i povezanost bankarskog sektora i sektora privrede u dotičnim zemljama. Ako se posmatra rast bankarske aktive u prezentiranih 11 godina tada najbolje rezultate ima: Češka, Bugarska i Slovenija. Na ovaj odnos značajan uticaj je imalo stanje i razvijenost privrede s jedne i bankarskog sektora s druge strane (Cocris i Nicu, 2013, str.83).

Tabela 2. Učešće kredita u BDP-u za analizirane zemlje centralne i istočne Evrope u periodu od 2008-2018. godine (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
GRUPA 1											
SVN	96.9	92.7	95.9	91.5	89.4	74.5	62.3	57.3	54.2	44.9	43.5
SVK	49.1	50.6	50.8	53.1	53.3	55.3	56.6	59.4	62.4	60.1	60.8
CZE	53.9	55.9	57.4	60.3	61.4	65.3	61.8	62.1	62.7	52.0	51.1
POL	38.5	47.7	49.3	52.6	50.8	51.4	58.7	53.5	56.4	53.2	50.5
HUN	57.6	61.9	62.8	60.4	51.9	47.5	51.9	34.9	33.3	31.8	32.1
GRUPA 2											
HRV	72.0	78.0	84.3	88.1	86.2	86.6	86.1	83.7	77.6	53.1	53.1
BGR	72.4	76.8	76.4	74.4	74.1	74.9	67.7	61.1	58.8	52.4	53.0
ROU	38.7	40.1	40.3	40.4	38.9	34.9	31.8	31.0	29.4	26.1	25.9
GRUPA 3											
SRB	36.7	45.4	54.2	52.3	56.1	47.8	48.1	48.2	46.1	41.3	41.6
BIH	58.9	58.1	58.7	59.6	62.1	62.3	63.7	59.1	57.9	55.6	59.4
MNE	95.5	88.1	81.2	73.7	75.5	73.1	69.6	67.9	54.5	53.2	53.3
MKD	34.0	29.5	33.3	36.1	34.1	39.3	38.8	37.1	44.8	42.5	41.1
ALB	36.4	38.9	38.1	41.4	41.1	38.7	42.1	40.6	40.0	34.5	31.2

Izvor: Izveštaji centralnih banaka, poslovnih banaka i međunarodnih institucija u periodu od 2008-2018. godine

U zemljama centralne Evrope dominantno je učešće: Slovačke, Češke i Poljske. U zemljama istočne Evrope, članicama Evropske Unije dominantno je učešće: Hrvatske i Bugarske, dok je u ostalim zemljama istočne Evrope (zapadnog Balkana) dominantno učešće: Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Srbija ima nešto manje učešće kredita u BDP-u od napred navedenih zemalja. Ako se

posmatra period od 2008 do 2018. godine sada najveće učešće kredita u BDP-u imaju: Slovenija, Hrvatska i Bugarska, u rasponu od 43.5% do 96.9%. Upravo ovaj pokazatelj ukazuje na nivo zaduženosti stanovništva i privrede i o malom učešću hartija od vrednosti u BDP-u. Za zemlje u tranziciji (zemlje zapadnog Balkana) se može reći da spadaju u grupu zemalja umerene zaduženosti.

Tabela 3. Učešće depozita u BDP-u u odabranim zemljama regiona centralne i istočne Evrope u periodu od 2008-2018. godine (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
GRUPA 1											
SVN	103.2	114.9	108.1	105.1	104.1	90.8	81.1	81.0	77.7	60.2	58.7
SVK	63.5	59.5	60.1	58.6	60.5	62.1	62.0	65.4	66.0	62.5	70.6
CZE	66.7	71.7	73.6	76.3	81.3	86.7	80.5	78.6	80.0	54.8	61.3
POL	31.9	42.2	43.8	45.9	45.4	47.5	49.5	52.2	55.5	56.7	54.1
HUN	41.8	46.5	44.7	45.5	44.5	43.1	39.6	39.9	41.5	44.3	43.0
GRUPA 2											
HRV	70.9	78.1	83.1	85.6	83.9	85.8	87.3	90.1	87.2	64.9	62.2
BGR	60.2	63.4	66.6	70.1	73.3	79.7	77.5	78.2	80.0	72.2	70.2
ROU	31.2	36.1	36.7	36.3	35.9	36.4	37.0	37.8	38.0	37.6	38.1
GRUPA 3											
SRB	30.0	39.4	42.5	41.6	45.0	41.3	43.4	44.8	46.3	49.2	46.0
BIH	48.1	50.0	50.6	50.6	51.9	54.1	58.3	58.0	59.8	74.6	65.2
MNE	64.19	60.8	57.7	56.8	63.9	63.5	67.9	66.0	64.0	70.2	62.9
MD	8.8	9.0	10.9	11.1	10.3	10.5	12.1	11.8	11.3	13.3	11.7
ALB	59.2	60.0	63.4	67.5	70.5	69.9	75.8	76.2	77.1	78.1	63.5

Izvor: Izveštaji centralnih banaka, poslovnih banaka i međunarodnih institucija u periodu od 2008-2018. godine

Analiza podataka pokazuje da najveće učešće depozita u BDP-u kod zemlja centralne Evrope imaju: Slovenija, Slovačka i Češka. Kod Slovenije je nekoliko godina učešće prelazilo preko 100%. Kod zemalja istočne Evrope članice Evropske Unije najveće učešće su imale: Hrvatska i Bugarska, dok se kod ostalih zemalja istočne Evrope (zapadnog Balkana) najveće učešće imale: Albanija i Crna Gora. Za depozitni potencijal je karakteristično da zemlje u vodećim privredama posmatranog regiona imaju i najveće vrednosti. Ako se posmatra rast depozita na godišnjem nivou tada je isti dominantan kod: Srbije, Mađarske,

Albanije i Slovenije. Ako se stavi u odnos učešće kredita i depozita u BDP-u, tada je veće učešće depozita u odnosu na kredite u BDP-u u većem delu analiziranih zemalja centralne i istočne Evrope. Analiza osnovnih zakonitosti na tržištu depozita polazi sa makroekonomskog aspekta bankarskog poslovanja. Tržište depozita i njegove osnovne zakonitosti mogu se posmatrati kroz "prizmu" savršene konkurencije, bankarskog monopola, monopolističke konkurencije i oligopola uz liderstvo (Cota, 2002, str.107).

Tabela 4. Nivo adekvatnosti kapitala za analizirane zemlje u periodod 2008-2018. godine.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
GRUPA 1											
SVN	11.7	11.6	11.3	11.6	11.5	11.8	15.8	18.8	21.4	2	20.6
SVK	11.1	12.6	12.7	13.4	16.0	16.6	17.4	17.7	18.2	18.8	18.2
CZE	12.3	14.1	15.5	15.3	16.4	17.3	17.8	18.4	18.5	19.3	19.6
POL	11.2	13.3	13.9	13.1	14.8	15.2	15.0	15.6	17.5	19.0	19.0
HUN	12.3	13.9	13.9	14.2	15.9	16.9	17.0	19.9	20.1	16.8	17.1
GRUPA 2											
HRV	15.1	16.4	18.8	19.2	20.5	20.9	21.4	21.0	22.5	23.3	21.1
BGR	14.9	17.0	17.5	17.5	16.5	16.6	21.9	22.2	22.2	22.1	20.4
ROU	13.8	14.7	15.0	13.4	14.6	13.9	17.6	19.2	19.6	20.0	19.7
GRUPA 3											
SRB	27.9	21.9	21.4	19.9	19.1	19.9	20.4	20.9	21.2	22.6	22.3
BIH	16.3	16.1	16.2	17.2	17.0	17.0	16.3	14.9	15.8	15.7	17.5
MNE	15.0	15.8	15.9	16.5	16.5	14.7	16.2	16.7	17.1	16.9	16.5
MKD	16.2	16.4	16.1	16.8	17.1	16.8	15.7	15.9	16.4	15.7	16.5
ALB	17.2	16.2	15.4	15.6	15.6	17.9	16.8	15.7	15.7	16.6	18.2

Izvor: Izveštaji centralnih banaka, poslovnih banaka i međunarodnih institucija u periodu od 2008-2018. godine

U 2018. godini u zemljama centralne Evrope nivo adekvatnosti kapitala je bio dominantan u Sloveniji sa 20.6%, Češka sa 19.6% i Poljskoj sa 19.0%. U zemljama istočne Evrope članicama Evropske Unije najveći nivo adekvatnosti kapitala u 2018. godini bio je kod Hrvatske u iznosu od 21.1%. Nešto manji nivo su imale Bugarska i Rumunija. U ostalim zemljama istočne Evrope (zapadnog Balkana) najveći nivo adekvatnosti kapitala u 2018. godini imala je Srbija sa 22.3%. Približno iste nivoe su imale Albanija sa 18.2%, Bosna i Hercegovina sa 17.6%, Crna Gora i Makedonija sa 16.5%.

S obzirom da Bazelski sporazum predviđa stopu adekvatnosti kapitala od 8%, a Regulatorni minimum predviđa stopu adekvatnosti kapitala od 12%, može se izvesti zaključak da su sve zemlje centralne i istočne Evrope dobro kapitalizovane i zaštićene od potencijalnih rizika.

ZAKLJUČAK

Činjenica je da je svetska finansijska kriza negativno uticala u uslovima globalizacije na sve zemlje sveta, a posebno na zemlje u tranziciji. Uticaj finansijske krize je smanjio makroekonomske pokazatelje, koji su razvijene zemlje pokrivala budžetskim deficitom, dok su zemlje u tranziciji ulazile u sopstveno povećanje javnog duga i ukupno zaduživanje. Učešće neaplativne aktive u ukupnim kreditnim plasmanima je na niskom nivou. Zato je neophodno od strane menadžmenta u bankama posvetiti pažnju naplati potraživanja. Treba istaći da je upravljanje naplatom potraživanja složen deo kreditnog posla u koji su uključeni različiti organizacioni delovi unutar banke zajedno sa svojim specijalizovanim jedinicama koje se sastoje od različitih profila zaposlenih, po različitim organizacionim i hijerarhijskim nivoima.

Banke u zemljama u tranziciji opredeljene su da realizuju kreditnu politiku usmerenu ka reprogramiranju plasiranih kreditnih sredstava kako bi zaustavile smanjenje svojih makroekonomskih pokazatelja. U zemljama istočne Evrope u poslednje dve decenije prisutna je ekonomska tranzicija vezana za strukturalnu reformu privrede, otvaranje trgovinske razmene, prihvatanje direktnih stranih investicija, rast privatnog sektora, rast BDP-a i transformaciju bankarskih sistema uz pomoć stranog kapitala. Poseban doprinos u razvoju zemalja centralne i istočne Evrope pružio je Međunarodni monetarni fond finansijskim aranžmanima i savetima u vezi očuvanja makroekonomske stabilnosti navedenog regiona.

Posebno mesto u uslovima globalizacije i prevazilaženja svetske finansijske krize pripada bankama, njihovom tržišnom privređivanju i razvoju njihovih korporativnih performansi. Rezultat takvog rada se odnosi na efikasno upravljanje aktivom, pasivom, prihodima i rashodima banaka i suprostavljanju rizicima na finansijskom tržištu. Pored razvoja opštih performansi od posebnog su značaja: finansijske, marketing i menadžment performanse. Zatim performanse zaposlenih, poslovne filozofije, poslovne kulture, stila, imidža i ugleda banke na finansijskom tržištu. Zemlje centralne Evrope razvile su vrhunske performanse, dok su zemlje istočne Evrope razvile srednje i niske performanse banaka. Težnja je zemalja istočne Evrope da dostignu vrhunske performanse banaka koje njima garantuju kontinuelnu likvidnost, solventnost, sigurnost i profitabilnost.

Posebno mesto u analizi banaka zemalja centralne i istočne Evrope pripadaju indikatori koji se odnose na: a) učešće ukupne aktive banaka u BDP-u, b) učešće ukupnih kredita u BDP-u, c) učešće ukupnih depozita u BDP-u, d) nivo adekvatnosti kapitala u analiziranim zemljama. U delu, učešća ukupne bankarske aktive u BDP-u dominantno mesto pripada zemljama centralne Evrope (Češkoj, Sloveniji, Mađarskoj, Slovačkoj i Poljskoj). U delu učešća ukupnih kredita u BDP-u približno isto učešće imaju zemlje centralne i istočne Evrope. U delu učešća ukupnih depozita u BDP-u dominantne su zemlje centralne Evrope, zatim zemlje istočne Evrope članice Evropske Unije i ostale zemlje istočne Evrope (zapadnog Balkana). Prema nivou adekvatnosti kapitala približno su iste zemlje centralne i istočne Evrope, čija je adekvatnost kapitala u proseku 60% više u odnosu na Regulatorni minimum bankarskih sistema posmatranih zemalja koji je propisan na 12% rizikom ponderisane aktive pojedinačne banke.

LITERATURA

- [1] Brown A. (2000). *High Performance Banking – How to Improve Earning in Any – Bank*, Bank Administration Institute, Chicago, Second Edition, Illinois.
- [2] Central Bank of Albania (2020) The data are taken from the site <https://www.bankofalbania.org/home/>
- [3] Central Bank of BiH (2020) The data are taken from the site <https://www.cbbh.ba/?lang=sr>
- [4] Central Bank of Bulgaria (2020) The data are taken from the site <https://www.bnb.bg/>
- [5] Central Bank of Croatia (2020) The data are taken from the site <https://www.hnb.hr/>
- [6] Central Bank of Czech Republic (2020) The data are taken from the site <https://www.cnb.cz/en/>
- [7] Central Bank of Hungary – MNB (2020) The data are taken from the site <https://www.mnb.hu/en>
- [8] Central Bank of Montenegro (2020) The data are taken from the site <https://www.cbcbg.me/>
- [9] Central Bank of North Macedonia (2020) The data are taken from the site <http://www.nbrm.mk/pocetna-en.nspix>
- [10] Central Bank of Poland (2020) The data are taken from the site <https://www.nbp.pl/homen.aspx?f=/srodeken.htm>
- [11] Central Bank of Romania (2020) The data are taken from the site <https://www.bnr.ro/Home.aspx>
- [12] Central Bank of Serbia (2020) The data are taken from the site <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/index.html>
- [13] Central Bank of Slovakia (2020) The data are taken from the site <https://www.nbs.sk/en/home>
- [14] Central Bank of Slovenia (2020) The data are taken from the site <https://www.bsi.si/en>
- [15] Cocris V., Nicu E. (2013). *Monetary policy and financial stability: empirical evidence from Central and Eastern European countries*, Baltic Journal of Economics 13 (1) (75-98).
- [16] Cota B. (2002). *Ponašanje depozitnih institucija na tržištu depozita i kredita*, Ekonomski pregled, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb
- [17] Ćurčić U. (2003). *Bankarski portfolio menadžment (strategijsko upravljanje bankom, bilansima, kvalitetom, bonitetom i portfolio rizicima banke)*, drugo prerađeno izdanje, Feljton, Novi Sad.
- [18] Deloitte(2020) The data are taken from the site <https://www2.deloitte.com/rs/sr.html>

- [19] Dragosavac M. (2017). *Analiza poslovnih performansi bankarskog sektora u zemljama centralne i istočne Evrope*, Doktorska disertacija, Univerzitet Singidunum, Beograd.
- [20] Hunter J. & Zenaff D.(2005). *Customer Focused Marketing of Financial Services*, Second Edition, New York.
- [21] International Monetary Fund (2020) The data are taken from the site <https://www.imf.org/external/index.htm>
- [22] Raiffeisen Bank(2020) The data are taken from the site <https://www.raiffeisenbank.rs>
- [23] The World Bank(2020) The data are taken from the site <https://www.worldbank.org/>
- [24] Vunjak N., Ćurčić U. & Kovačević Lj.(2013). *Korporativno bankarstvo*, Proleter Bečej, Ekonomski fakultet Subotica,
- [25] Vunjak N., Radović M., Vitomir J & Štrbo S. (2019). *Korporativne finansije*, IRC – Centar za ekonomska istraživanja Subotica, Visoka škola modernog biznisa Beograd.
- [26] Vunjak N., Radaković M., Dragosavac M., & Antonijević T.(2020). *Korporativne performanse banaka*, IRC – Centar za ekonomska istraživanja Subotica, Visoka škola modernog biznisa Beograd, Fakultet poslovne ekonomije Bijeljina.

SUMMARY

The banking sector represents the most important financial institutions that play a significant role in the development of each country's economy. Unlike the emerging markets (Central and Eastern European region), banks' participation in the global financial market is diminishing year after year due to the emergence of new or existing financial institutions, with special emphasis on insurance companies, investment funds, pension funds and leasing companies. The declining market share of banks as well as the decrease in the realized profit are the consequences of increased competition of financial institutions in the financial market.

The banking market of Central and Eastern European countries is relatively weak and underdeveloped compared to the European Union (EU). At the beginning of 2005, a large number of foreign banks appeared in Serbia and countries in the region interested in entering this market. Leading Western European banking groups have experienced an expansion in Central and Eastern European countries in recent years, as evidenced by the size of foreign-owned banking assets and capital.

A specific scientific contribution relates to the comparative analysis of the business performance level of the banking sector of the Central and Eastern European countries. The analysis covers the period 2008-2018, where the relationship between assets, loans and deposits with GDP was analyzed separately, as well as the level of capital adequacy of banks. Thirteen observed countries will be divided into three groups. The first group consists of countries that are already largely members of the European Union, such as Slovenia (SVN), Slovakia (SVK), Czech Republic (CZE), Poland (POL) and Hungary (HUN). Therefore, this group is made up of the most developed countries in the region of Central and Eastern Europe.

The second group consists of Eastern European countries such as Bulgaria (BGR), Romania (ROU) and Croatia (HRV), which joined the EU a few years later. These are the countries that were last admitted to the EU, especially Croatia, which joined in 2013. Countries in the second group have succeeded in meeting the majority requirements set by the EU.

The third group consists of countries in Eastern Europe (or the Western Balkans) that are in the process of transition and are still making significant efforts to join the EU and become equal members. Among others are Serbia (SRB), Bosnia and Herzegovina (BiH), Montenegro (MNE), Macedonia (MKD) and Albania (ALB). Accordingly, the third group countries have the lowest levels of economic development. The countries of this part of Europe are experiencing slow economic activity, which is a consequence of lack of production. The price of banking products is much higher than in the rest of Europe. Interest rates on loans are high, especially when it comes to cash loans in local currencies. Banks are framed by the view that the region of Eastern Europe is very risky, especially when it comes to political instability. Unemployment rates exceeding 25% are high. The problem is also the public debt that countries have towards their creditors, moving over 70% of GDP.